

“*Jag längtar efter svensk kvalité och tänkande...*”

—

HUR VI ANVÄNDER KATEGORISERINGAR I SAMTALET

*Kenneth Holmqvist
Jana Hol ánová*

*Kognitionsforskning, Lunds Universitet
Kungshuset, Lundagård
S-222 22 LUND, Sverige
tel: 046-222 32 51*

*kenneth.holmqvist@fil.lu.se
jana.holsanova@fil.lu.se*

Abstract: Vår frågeställning i denna artikel är: Hur talar man om etniska grupper så att de andra samtalspartnerna inte uppfattar det sagda som stereotypi och tecken på dålig bildning? Med utgångspunkt i ett svenskt och två tjeckiska material visar vi med en lång rad exempel hur ’vi’-’dom’ kontrasten formuleras av talaren och förhandlas vidare med övriga samtalspartner. I samtalsexemplen illustreras också hur samtalspartnerna i sina reaktioner på olika sätt rör sig kring gränserna för vad som är acceptabelt att säga. Vi sammanfattar med ett antal tumregler för den som hamnar i samtal där man talar illa om ’dom’.

KATEGORISERINGAR¹

I samtal är det mycket vanligt att man talar om andra i relation till sig själv och avgränsar sin identitet. Både för oss själva och för våra samtalspartner är det intressant att ta reda på vilken uppsättning av kategorier (t. ex. yrke, ålder, nationalitet, religion,

kön) den tilltalade personen identifierar sig med (Sacks 1992). Vi har en mängd kunskaper och föreställningar om olika kategorier och om aktiviteter och egenskaper som är bundna till dessa kategorier.

Vi har färdiga åsikter om kvinnor, gamla människor, svarta, judar, tonåringar, politiker, lärare osv. När vi får veta vilken kategori vår partner placerar sig i (**jag som politiker tycker...*), använder vi våra kunskaper och föreställningar om den kategorin. På så sätt kan vi styra samtalet i en viss riktning, välja vissa ämnen och undvika andra. Dessa stereotyper i vårt tänkande är inte bara

---

¹Denna artikel är ett resultat av ett projekt som pågick 1993 - 1994 på Kognitionsforskning i Lund med stöd av Erik Philip-Sörensens stiftelse för främjande av genetisk och humanistisk forskning.

negativa, de har också positiva sidor: De hjälper oss att orientera oss i livet och stärker vår egna identitetskänsla (Alsmark 1994).

Utöver våra föreställningar om allmänna kategorier har vi mer eller mindre gemensamma uppfattningar om etniska grupper. Vi kan ta fram våra föreställningar om vår samtalspartners etniska och sociala tillhörighet på olika sätt. I vårt material kategoriseras oftast persongrupper som inte finns närvarande under samtalet. Samtalen skulle se annorlunda ut om medlemmar av de diskuterade etniska grupperna vore närvarande och man skulle föra en interkulturell dialog.²

MATERIAL

Vårt materialkorpus består av autentiska svenska och tjeckiska samtal och intervjuer som vi har spelat in på kassettband. Den gemensamma nämnaren är att samtalen pågår i en situation av tvärkulturella möten där 'det egna' konfronteras med 'det främmande'. Talet har transkriberats av författarna till s.k. intonationsenheter (Chafe 1994). Det tjeckiska materialet har vi översatt till svenska med bibehållande av den spontana talspråkskaraktären och den ursprungliga uppdelningen i intonationsenheter. Relevanta delar av transkriptionerna samt transkriberingssymboler återfinns i slutet av artikeln.

Vi utgår främst ifrån följande tre material: Material 1, en *svensk* inspelning av ett ca 180 minuter långt samtal mellan en pratglad 30-årig svensk-kanadensisk man (som vi kallar A) och hans två vänner, en svensk-tjeckisk kvinna (B) och en svensk man (C), båda i 30-årsåldern. Samtalet spelades in i juni 1994 när A tillsammans med en annan kanadensare besökte släkt och vänner i Sverige sedan han bott i fem år i Kanada. I denna situation känner A ett visst behov att jämföra kulturer och samtalet innehåller avsnitt där A's sympatier och antipatier gentemot olika nationaliteter kommer fram.

Material 2, en *tjeckisk* inspelning, ca 30 minuter lång, gjord i juni 1992 i en tjeckisk gränsstad till (västra) Tyskland. Bland annat p.g.a. de stora valuta- och prisskillnaderna kom vid den tiden många tyskar över gränsen för att handla och hade mycket kontakt med den tjeckiska befolkningen. Detta material är närmast att likna vid en intervju, där vi ställer följande frågor till flera tjeckiska butiksin-

nehavare: Handlar tyska turister hos er? Vad köper de i så fall? Hur kommunicerar ni med dem? Tror ni att de är vana vid ett annat sätt att handla och en annan typ av betjäning? Hur länge har ni drivit butiken?

Material 3, där vi lånar exempel från ett tjeckiskt korpus, ca 120 minuter långt, inspelat 1992/1993 vid tidpunkten för delningen av det dåvarande Tjeckoslovakien (se närmare Hol *ánová/Nekvapil* 1993, 1995). I samtalet mellan 12 vänner efter en volleybollmatch återspeglas den aktuella politiska situationen i det lilla formatet. Samtalsdeltagarna diskuterar problem efter sammetsrevolutionen 1989, öppningen av gränser, befolkningsmigrationen, lagändringar, delningen av staten m.m.

VI-DOM KATEGORISERING

'Vi'-dom' kategoriseringens främsta kännetecken är dess *kontrastiva* natur. Det är 'vi' mot 'dom'. När den ena gruppen beskrivs med en positiv egenskap förknippas den andra samtidigt automatiskt med motsvarande negativa egenskap. 'Vi'-dom' kategoriseringen är polär och innefattar därför *bara två grupper*. Den polära kontrastiviteten skiljer 'vi'-dom' kategoriseringen från de många kategoriseringsmodeller där begrepp är antonymer i ett konceptuellt rum (t.ex. Gärdenfors/Holmqvist 1994). Kontrastivitet finns dock i många begrepp, inte bara motsatspar som 'här'-där', 'nu'-då', 'bra'-dålig', utan förmodligen ständigt i all användning av språk (ett exempel ges i Holmqvist/Pluciennik 1995).

'Vi'-dom' kategorisering skiljer sig från skvaller ('vi'-hon/'han' kategorisering) genom att det är hela nationaliteter, etnier, religiösa grupper som baktalas och inte som vid skvaller enskilda individer. I övrigt torde dock skvaller dela många av 'vi'-dom' kategoriseringens egenskaper (om skvaller se t. ex. Bergmann 1987).

'Vi'-dom'-kategorisering *förhandlas* mellan samtalspartnerna. I sekvenser där personer eller grupper tillskrivs en social och etnisk identitet börjar det ofta med att någon samtalspartner inför ett positivt 'vi'-begrepp. Detta 'vi' förhandlas sedan interaktivt mellan de enskilda samtalspartnerna och ställs i motsats till det negativa 'dom'-begreppet. Egenskaper hos 'vi' och 'här' kontrasteras mot 'dom' och 'där' (*här i tjeckien ... ser du en viss kultur, ja? en viss nivå. ... men när du kommer till polen*). Etniska samtal kretsar i vårt material till största delen kring 'dom', medan ganska lite sägs om 'vi'. Det är nästan uteslutande negativa saker som sägs om 'dom', medan motsvarande saker hos 'vi' beskrivs som positiva. Ibland kan det uppstå

²En situation där en eller flera medlemmar av 'dom'-gruppen är närvarande beskrivs bl.a. i analyser av samtal mellan f.d. öst- och västtyskar i Czyzewski / Gülich / Hausendorf / Kastner, 1995.

oenigheter bland samtalspartnerna angående den gemensamma åsikten och värderingen av 'vi' och 'dom'. När detta händer söker man vanligtvis enas genom att man argumenterar, nämner belägg för dessa oppositioner, stödjer dem med konkreta exempel och citat av auktoriteter.

Normalt kan en kategorisering formuleras oberoende av om de kategoriserade objekten är närvarande eller inte. När en 'vi'-'dom' kategorisering formuleras är 'dom' praktiskt taget alltid frånvarande. Det är normalt en alltför svårberäknelig social situation att lägga fram de vanligen negativa 'dom'-egenskaperna i någon 'dom'-persons närvaro, eftersom de så tätt är kopplade till hur deras egen självidentifikation är grundad.

Det kränker alltså de andras mänskliga värde att tydligt tala nedsättande andra nationaliteter, religioner eller sociala grupper, och därför anses det också vara fult. Talarna är medvetna om att generaliseringar av denna typ är tabubelagda och får dem själva att framstå som obildade. Därför använder talarna mer indirekta, implicita sätt att tala illa om andra. I de följande avsnitten ska vi ge exempel på dessa språkliga och kommunikativa mönster för kategorisering, och på hur samtalspartnerna reagerar på dem.

FÖRÄNDRINGAR I 'VI'-'DOM'-OPPOSITIONEN

'Vi'-'dom'-oppositionen är inte statisk. Nedan ska vi se ett exempel ur material 1 på hur ett kanadensiskt 'vi' som kontrasterats mot ett amerikanskt 'dom' förändras till ett svenskt 'vi' som kontrasteras mot ett kanadensiskt 'dom'. I detta fall förändras också kontrasteringsinnehållet. 'Dom', amerikanerna, var arroganta, men 'dom', kanadensarna, hade dålig teknik. Vanligare är dock att när 'dom'-gruppen byts ut, så behålls de negativa egenskaper som användes för de gamla 'dom'. Likaså bibehålls de positiva egenskaperna oftast när 'vi'-gruppen byts ut (*vi svenskar, *vi vettiga människor etc.).

Efter att A har kritiserat amerikaner ur ett kana-

densiskt perspektiv och inte fått någon återkoppling från sina samtalspartner, pausar han och fortsätter med vad som till en början verkar vara samma 'vi'-perspektiv (225–229):

- 225(A) ...5,72 jag ha=r
 226(A) .. åkt på en ameri/
 227(A) ... /kansk väg
 228(A) .. i detroit
 229(A) ... det va **skrämmande**
 230(A) ... vi kunde lika gärna ha kört ute i gräset
 231(A) ... stora hål
 232(A) .. sprickor i vägen

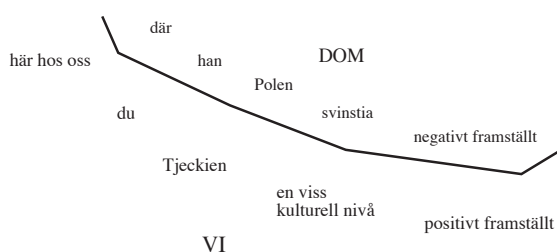
Man skulle förvänta sig att han fortsätter att tala negativt om amerikanerna men någonstans i 233–239 likställer A plötsligt USA och Kanada, som båda blir 'dom' och båda får negativa attribut.

- 233(A) ...5,29 de va skönt att komma tillbaka till kanada
 234(A) å åka på
 235(A) ... på
 236(A) ... motorvägen
 237(A) å höra gdonk ... gdonk ... gdonk .. gdonk
 238(B) .. de va alltså spri/
 239(A) sprickor i motorvägen

Det sker alltså en perspektivväxling i A's berättande. Under samtalslets hela fortsättning håller A ett svenskt perspektiv på Kanada och USA. 'Vi' som betraktar 'dom' är nu svenskar. Han beskriver kritiskt och med svenska ögon kanadensisk låg kvalitet och hyllar mot slutet det svenska kvalitets-tänkande som han saknar i Kanada.

KONTRASTERING

Kontrasteringen mellan 'vi' och 'dom' kan göras på flera olika sätt. I det tjeckiska exemplet ur material 3 (*här i tjeckien ... ser du en viss kultur, ja? en viss nivå. ... men när du kommer till polen*) görs en effektiv markering av 'vi'-'dom' oppositionen med hjälp av kontrasterande pronomen och lokaladverb (*vi, här* versus *dom, där*). Figur 1 visar schematiskt hur dessa kontrasterande element lades ut.

Figur 1. Kontrasterande parametrar i en tjeckisk beskrivning av förhållandena i Polen.

Ett annat sätt att kontrastera är att använda prosodiska medel (betoningar) och kontrasterande uttryck. I inledningen av A's berättelse (material 1: 1–232), ställer han ett kanadensiskt 'vi' mot ett amerikanskt 'dom' med en rad sådana kontrastuttryck: *ett litet fall – det stora fallet, e skilt från, det riktiga fallet–sitt lilla fall* och trycket på *litet* i 5 ger alla innehåll åt det som A vill lägga i den presenterade kontrasten 'amerikaner' versus 'kanadensare'.

- 1(A) ... amerikanerna har ett litet fall.
 2(A) som e .. skilt från det riktiga fallet,
 3(A) ... det **stóra** fallet e på den kanadensiska sidan.
 4(B) hm.
 5(A) ... sen har amerikanerna ett **litet** fall
 6(A) å dom har ett himla hallå om sitt lilla fall.
 7(A) å **h** ja mej ja **jaaaa!**

Lägg också märke till att A presenterar kontrasten med hjälp av en lätt överdriven och humoristisk slutkläm i 6 och 7 där han använder ljudhärmande karaktärisering av amerikanernas entusiasm (se Citat nedan).

Kontrasteringar består ofta av en rad parametrar där 'vi'-gruppen tilldelas ett positivt värde och 'dom'-gruppen ett negativt. Ett tydligt exempel på denna parametrering hittar vi när A långt senare i samtalet etablerat den svensk-kanadensiska kontrasten rörande vägbyggen. A skäller då först ut de kanadensiska vägarna för att ha gupp även när de är helt nybyggda. Sedan börjar han gå igenom hur en svensk kvalitetsväg byggs (520–530). Varje dåligt element han beskrivit hos den kanadensiska vägen får nu en positiv motsvarighet i Sverige.

- 520(A) jag tänkte
 521(A) i sverige skulle dom **aldrig**
 522(A) ... tåla det
 523(B) ... mhm
 524(A) ... det gör man inte här
 525(A) .. här bygger man en väg .. **bra** .. till å börja med
 526(A) ... med riktigt grus
 527(A) ... å rik/
 528(A) å **sand**
 529(A) ... sand som .. **inte** suger åt sig vatten
 530(A) ... utan det rinner bara igenom

Ännu lite senare i samtalet kommer en sekvens där A beskriver dålig kanadensisk huskvalitet. Sekvensen avslutas med ett avsnitt där A på nytt går igenom de olika kanadensiska badrumsfelen ge-

nom att räkna upp hur bra samma saker är gjorda i Sverige (734–753):

- 734(A) ... jag
 735(A) jag har talat om
 736(A) i sverige så har man
 737(A) till å börja med
 738(A) så e de tröskel
 739(A) ... å för det andra
 740(A) så har vi ... **plastmattor**
 741(A) som e .. li/limmade i mitten
 742(A) ... å går upp
 743(A) så här mycket
 744(A) på väggen
 745(A) ... å sen har vi
 746(A) **inte** värme kommer ut genom golvet
 utan det kommer på ett annat sätt
 748(A) ... **och**
 749(A) .. badkaret e **öppet** under
 750(A) å så har vi ett dräneringshål under
 751(A) ... utifall att
 752(A) och därför så kan vi ha lite mer vatten
 753(A) när man tar ett bad

Dessa kontraster beskrivs genom att vardera sidan associeras med ett dåligt och ett gott värde på samma parameter. I husbyggnadsavsnittet är t.ex. badrumsgolvet en sådan parameter. I Kanada har det ett negativt värde: heltäckningsmatta. I Sverige är värdet positivt: limmade plastmattor.

Vi hittar dessa parametrar även samman med de kontrastuttryck vi nämnde tidigare. Kontrastuttryckens funktion är att förstärka de positiva respektive negativa polerna i parametrarna. Den positiva polen får i våra exempel ofta attributen *bra, riktig, stort* eller *äkta*.

ETNICITET OCH KVALITET

Både i Tjeckien versus Polen- exemplet och i vägbyggar- och husbyggarexemplen har olika länder kopplats ihop med en bra eller dålig kvalitet. I vårt talspråksmaterial förekommer det ofta att inte bara länder utan också folkgrupper sätts på en värdeskala, som i följande exempel ur material 2.

- 1(A) **originaltysken,**
 2(A) **västtysken,**
 3(A) det är en **anständig** människa.
 4(A) han är anständig.
 5(A) han vore en bra **kund**, ja?
 6(A) men dom här **östtyskarna** och ... dom där ... **zigenarna**, liksom

- 7(A) eller rumänerna, ... och polackerna,
 8(A) ... och såna där,
 9(A) ... dom betjänar jag **inte** gärna.

Västtysken får attributet *originaltysk* och kopplas ihop med egenskaper *anständig* och *en bra kund*. Han kontrasteras mot flera etniska grupper som inte ha sådana egenskaper (rader 6–9). Först får vi en etnisk parameter där originaltysken är god och övriga, d.v.s. 'pseudotysken', zigenare, rumäner och polacker, är dåliga. Denna etniska parameter kopplas sedan till en anständighetsparameter och en kundkvalitetsparameter.

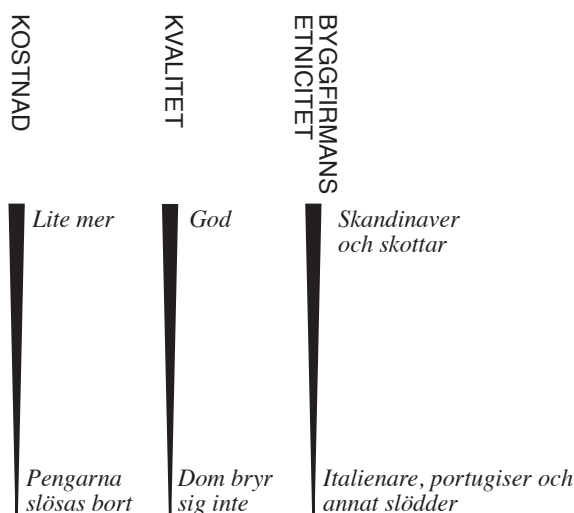
Vi hittar en sammanhopning av 'andra klassens medborgare' även på andra ställen. I det tjeckiska materialet 3 nämns zigenare i ett andetag med bangladesher och rumäner, och dessa tre associeras sedan med kriminalitet, primitivitet, passivitet och egenskapen att de ligger andra till last. De etniska grupper som kopplas till den dåliga kvalitén presenteras ofta tillsammans i en hop: Tre eller fyra etniska grupper räknas snabbt upp och följs sedan ofta av ett generaliserande nedsättande uttryck, t.ex: *och såna där*. Denna allmänna slasktratt ges sällan någon närmare karaktärisering och har antagligen mest till funktion att höja värdet på den kontrasterade positiva polen (västtysken i exemplet ovan).

Ett exempel från det svenska materialet, där den dåliga byggkvalitén i USA och Kanada introduceras, visar hur kostnad/kvalitets-dimensionen kopplas till den etniska tillhörigheten bland byggfirmorna:

- 266(A) här har vi hela spektrat
 <RITAR>
 267(A) ... här har vi
 268(A) ... många pengar
 269(A) och mycket god kvalitet
 270(B) .. mhm
 271(A) ... dom gör ett gott jobb
 272(A) men dom vet att det kostar lite mer
 273(A) att göra ett bra jobb
 274(B) mhm
 275(A) ... så då har vi här nere
 <RITAR>
 276(A) har vi .. nissarna som
 277(A) ... kommer från italien
 278(A) å alla dom där länderna
 279(A) dom gör av med snabbt pengarna
 280(A) å dom .. bryr sig inte
 281(B) .. mhm
 282(A) så vi har mer eller mindre
 283(A) skandinaver och skottar här uppe

- 284(A) så har vi italienare och portugiser
 285(B) hn
 286(A) och annat .. sl/
 287(B,C) hahaha
 288(B,C) hahaha
 289(A) trams <SKRATTANDE>
 290(A) ... a annat slödder i botten
 <SKRATTANDE>
 291(B) .. hnhnhn
 292(A) ... å nu e de så att
 <ALLVARLIGARE>
 293(A) .. alla dom här kommer in med bud
 294(A) till kommuner
 295(A) å å provinser å sådana

I beskrivningen av det här spektrat läggs tre parallella dimensioner ut: Kvalitet, kostnad och etnicitet. Skandinaver och skottar är kvalitetsarbetare som kostar lite mer. 'Nissar' som italienare, portugiser och annat slödder i botten är billig arbetskraft som inte bryr sig om kvalitet. Figur 2 visar schematiskt dessa tre dimensioner.

Figur 2. Parallella dimensioner i 266–290.

Ingen annanstans i samtalet görs den etniska kvalitetsklassningen så övertydlig som i 266–290. Den återkommer emellertid, mindre tydligt, i 540–544 som en referens till *nötterna på botten* av spektrat.

- 540(A) ... å de e dom här
 541(A) .. **förbaskade**
 542(A) <KNACKAR TRE GÅNGER PÅ
 SIN RITADE BILD>
 543(A) ... **nötterna** på botten här som
 544(A) ... det kommer ifrån

Det är dock oklart om A här menar bara dåliga vägbyggare eller dåliga italienska och portugisiska vägbyggare. I den tekniskt inriktade beskrivning som A

ger mellan 295 och 540 använder han heller inte etniciteten för att förklara någonting av den låga kvalité som han berättar om.

REAKTIONER FRÅN SAMTALS- PARTNERNA

Genom hela materialet kan vi märka hur samtalspartnerna ger en lång rad stödsignaler till den talare som för tillfället dominerar: Instämmande hummanden, intresserade frågor och skratt. Den pratglade A i det svenska materialet tar dessa reaktioner som belöningar för att han lyckats vara roande. Han får motivation att fortsätta berätta, och när han ska sammanfatta något, som t.ex. husbyggnad, upprepar han gärna de poänger han lyckats bäst med, i hopp om ytterligare skratt.

- 204(A) de va så skojigt
<SKRATTANDE>
205(A) ... ja tycker det kan dom gott
ha
206(A) .. förbaskade arroganta män-
niskor
207(B) hahaha
208(A) ... som tror att dom är bäst
209(B) ... mhm
210(B) ...2.46 ja ska hämta vatten
211(B) ska du också ha?
212(C) ... ja tack

Ibland uteblir emellertid belöningarna. Ett tydligt exempel på detta infinner sig efter 204–208. Efter en paus ger B en återkopplingssignal (*mhm*: berättelsen är avslutad, jag är inte intresserad av detta mer). Efter ytterligare en paus (2.46 s) byter hon ämne och frågar C (210–211) om han också vill ha vatten. Precis samma reaktion infinner sig i 819. Efter att A ytterligare en gång talat om de kanadensiska badrummens heltäckningsmattor kommer en paus på hela 8.84 sekunder, varefter B frågar A om han nu vill ha vatten.

Samtalsgruppen förhandlar tidigt fram vilka de gemensamma värderingarna ska vara och sätter därigenom tillsammans upp de gränser som markerar vad som är tillåtet att säga och vad som är gränskränkning. När en partner tycker att en nationalitetskaraktärisering gått för långt eller om hon börjar tröttna på den, så kan hon markera detta på flera olika sätt: Långa pauser, inga skratt, inga instämmande hummanden. Hon kan också byta samtalsämne, och hänvisa till någonting neutralt utanför samtalsramar, i verkligheten: *Titta där sitter en katt på fönsterblecket!* Genom att peka på något som befinner sig i samtalspartners synfält men som inte fokuserats tidigare, kan man länka bort uppmärksamheten från det känsliga ämnet.

Vissa samtalspartner kan också gå emot talaren, protestera: *vi får inte generalisera så här, du vet inte hur det ser ut där i posen* (Hol ánová/Nekvapil 95). Detta verkar dock inte vara särskilt vanligt. Talaren är väl medveten om var gränserna går och är försiktig med att överträda dem. Samtalspartnerna tycker ofta att den goda stämningen i samtalet förstörs om någon protesterar alltför kraftigt. Man kränker ju då den gemensamma överenskommelsen. De föredrar därför de mer neutrala sätten att lämna ämnet.

När talaren gör en mycket kraftig överträdelse av de gemensamma gränserna upplever partnern det som ett tabubrott. Vi såg hur A i 276–290 kopplar en tydlig, snarast groteskt övertydlig etnicitetsdimension till de redan etablerade kvalitets- och kostnadsdimensionerna. Detta är det närmaste A kommer till ett uppenbart etniskt tabubrott. A markerar dock genom skrattandet och metakommentaren *trams* att det inte är den egna uppfattningen som han ger uttryck för. Istället är det en allmän stereotyp om vilken teknisk kvalitet sydeuropeer presterar som han ger uttryck för. Det roar honom att plocka fram denna stereotyp och han hoppas att det också ska roa hans samtalspartner. Han lyckas med detta och får inga protester från samtalspartnerna för sin lite grova humor. De tolkar honom som att han visserligen skämtar om etniciteten men inte har några egentliga fördomar mot sydeuropeerna. A har lekt vid gränsen men egentligen inte kränkt den.

En reaktion som partnern kan komma med i ett sådant läge är att be talaren identifiera sin egen nationella tillhörighet. Den talare som gör etniska, nationella eller sociala påståenden kan oftast förvänta sig att samtalspartnerna ber honom att karaktärisera sig själv. I vårt material händer detta redan i 43–51. Här är motivet för B större än vanligt att be om denna identifikation av A. Hans berättelse görs utifrån ett kanadensiskt 'vi'-perspektiv som B inte så lätt känner sig delaktig i (hon är tjeckisk-svensk). Hon pressar t.o.m. A ytterligare (145–166) efter att han som svar givit två långa exempel som ska belysa hans nationella dubbelhet.

- 145(B) .. ja .. men när du pratar med
.. med folk
146(B) .. så dom uppfattar dig som
du
147(B) .. som svensk?
148(B) .. alltså du e
149(A) i kanada?
150(A) naturligtvis
151(B) ja
152(A) ... men naturligtvis
153(A) .. ja e faktiskt bådadera när
jag är där

- 154(B) ... mhm
 155(A) ... dom kallar mig
 156(A) .. det e bara otrevliga personer
 157(A) som kallar mig för svensken
 158(A) ... men .. dom har inga problem med oss
 159(A) det e så många invandrare där ändå
 160(A) .. tysk navajo t å
 161(A) .. ukrainsk
 162(A) ... irlandsbakgrund
 163(A) ... **allt**
 164(B) ... mhm
 165(A) ... så att vara .. före detta svensk
 166(A) det spelar ingen större roll

Här blev A tvungen att formulera sin egen identitet, och han gör det på flera sätt: *bådadera* (153), *det e bara otrevliga personer som kallar mig för svensken* (156–157), *invandrare* (159), *före detta svensk* (165).

Det är mycket viktigt att känna sina samtalspartner för att inte missuppfattas när man rör sig nära gränserna. När en ny medlem kommer till en redan etablerad samtalsgrupp kan det därför uppstå för talaren pinsamma situationer. Exempelvis hände det sig att en grupp vid en av universitetsinstitutionerna i Lund diskuterade den danska gränskontroll mot Sverige som 1994 i praktiken innebar att resande med ickeskandinaviskt utseende riskerade behöva visa sina pass. En av de anställda nämnde någonting om *svartskallarna*, och märkte då att en nyanställd inte skrattade eller alls reagerade. Hon såg sig därför tvungen att förklara för denna nyanställda att hon inte menat allvar med sitt grova uttryck.

Vi hoppas att våra exempel visat att det mellan samtalsparterna pågår ett ständigt spel, i vilket man förhandlar om gränserna mellan vad som får sägas och vad som är en kränkning. Att kränka en gräns är dåligt för hela samtalsgruppen, vare sig det görs genom ett för starkt angrepp på en etnisk grupp eller genom en öppen protest mot långtgående stereotyper. Att ändå gå över gränserna kräver att man använder sig av språkliga och kommunikativa medel som gör att partnern inte uppfattar gränskränkningen eller åtminstone inte uppfattar den som svår och allvarligt menad. I fortsättningen ska vi se på ett antal sådana medel.

TVEKAN OCH MODIFIKATION

Talarna är alltså medvetna om att generaliseringar av typen *alla X är Y* är tabubelagda och de flesta försöker undvika att nämna kategorierna och kate-

goribundna aktiviteter så explicit. De väljer mer indirekta sätt att formulera sig. Men kategoriseringen kan ges till talaren explicit i en fråga: *Hur är det att ha ryska elever?* Hur ska man reagera då? En sådan formulering tvingar oss att generalisera, att plocka fram våra föreställningar om den givna kategorien och uttrycka oss i abstrakta termer om den. En möjlig lösning är att avstå från att svara (*Jag vet inte. Det kan jag inte svara på.*).

I det tjeckiska materialet 2 ställde vi frågor som innehöll en given kategori (tyskar), men likväl har ingen av butiksinnehavarna vägrat att svara.³ De flesta utgår istället från konkreta exempel på tyskarnas beteende i deras butik. Men yttranden som rör abstrakta nationalitetssegenskaper kännetecknas av tydlig tvekan (pauser, ifyllda pauser: *eh*) samt av en lång rad vaga, modifierande uttryck som ska mjuka upp kärnpåståendena: *i stort sett, egentligen, inte särskilt, alltså, lite grann, inte så, liksom, en viss slags, skulle jag säga, på nåt sätt, ungefär, sånt här.*

I följande exempel formulerar sig en manlig tjeckisk innehavare av en porslinbutik mycket försiktigt när han använder sig av stereotypen om den icke kultiverade men disciplinerade tysken: Han tvekar och använder många modifierande uttryck (se särskilt rad 10):

- 1(A) det räcker att säga till dom på tjeckiska,
 2(A) att vi tycker **inte** om när dom bär ut varan,
 3(A) och dom ... och i stort sett ...
 4(A) eh dom är egentligen anständiga,
 5(A) nej. så **här** är det.
 6(A) när dom kommer in så är dom det **inte särskilt**.
 7(A) men när man **säger till** dom,
 8(A) så skulle jag säga att dom har den här disciplinen att ... dom **lyder** ögonblickligen.
 9(A) ja? att dom alltså ... uppför sig ... här ... lite grann ... som ... skulle jag säga ... eh på nåt vis eh **inte så kultiverat**.
 10(A) men när man säger till dom ... lite grann,
 11(A) eller höjer **rösten**,
 12(A) då blir dom liksom ... genast **lugnare**,
 13(A) och det blir lugnt här.
 14(A)

³Innehavaren till ett charkuteri vägrade att ställa upp på en inspelning men var villig att diskutera kommunikationen med tyska kunder med oss. Det föreföll honom mycket lättare att generalisera när det inte blev förevigat.

- 15(A) dom har den där ... **uppfos-**
tran,
16(A) en viss slags **disciplin**.
17(A) ja? så att/
18(A) och **annars** har vi ... alltså ...
inga problem med dem här.

Men tvekan och modifikation förekommer inte bara i material där kategorin är given i en fråga. Även i vår svenska inspelning, som inte hade form av en intervju utan av ett rätt spontant samtal bland vänner, är talaren ibland osäker och tvekar. Tvekan uppstår på ställen där A generaliserar alltför tidigt, nämligen *före* de konkreta exemplen på de andras beteende. I följande sekvens finns förutom några modifierande uttryck också många tvekanspauser, där A kämpar med att formulera de abstrakta egenskaper han vill säga att amerikaner har:

- 10(A) de e som/ dom e alltid så
11(A) ... så stolta över sina bedrif-
ter
12(A) även om de e
12(A) ... hn .. små patetiska saker
som
13(A) ... som det här
14(B) så dom e mer patriotiska än
kanadens/

A får sedan (14) en kategorisering som fråga, men han vill inte riskera att ytterligare förlora sig i en diskussion om amerikaners egenskaper i allmänhet. Utvägen består i att han istället kommer på ett konkret exempel som tydligt belyser amerikaners patriotism (15–26).

FÖRSVAGNINGAR OCH RETRÄTTER

Ett annat medel när man redan uttryckt en stereotyp uppfattning fullt ut är en försvagning i efterhand, mot slutet, som en slags ursäkt för att det just sagda kanske var lite för starkt. Så var det i följande exempel ur material 3 (jfr. Hol ánová/Nekvapil 95:153). En tjeckisk talare beskriver först den polska strejkviljan, men i raderna 4–5 lägger han till en politisk-ekonomisk förklaring där strejker framställs som ibland berättigade:

- 1(P) helt enkelt de tycker om att
strejka,
2(P) de tycker inte om att **arbeta**,
3(P) de tycker om att **strejka**,
4(P) jag säger inte att det ibland
inte är ... ett förnuftigt på-
tryckningsmedel,
5(P) ... det är det också, ja´

Som försvagning kan vi också räkna de ställen där en talare efter en generalisering inskränker giltigheten av påståendet till några enstaka kategorimedlemmar (*några av dom*) och några enstaka aktiviteter (*när det gäller såna saker*). Detta ser vi i nästa exempel ur material 2 där en kvinnlig innehavare av en antikvitetsbutik talar om sina tyska kunder:

- 1(A) ... och **annars**
2(A) ... annars eh ... till exempel
jag vet inte=
3(A) ... dom uppskattar inte ... till
exempel konstverk ... några
av dem, dom har alltså inte
...
4(A) jag skulle säga att vi tjecker
har i detta avseende ett
större kunnande.
5(B) du menar smak.
6(A) vad som är **kvalite** och vad
som är **mindre** kvalite.
7(A) ... dom köper till exempel
lugnt en kitsch bara den har
vacker **ram**.
8(A) ... ja?
9(A) **så** ungefär.
10(A) så att jag tycker att vi tjecker
i detta avseende är ... på nåt
sätt har **större kunnande**.
11(A) när det gäller såna saker.

Reträtter har också liknande funktion som försvagningar. Vi har en klassisk reträtt i 214(A): Efter att ha tillskrivit arrogans, storebrorsmentalitet och dumhet till amerikanerna, tar A en stor del tillbaka och mildrar sina påståenden: *alla amerikaner är naturligtvis inte så där arroganta och dumma*. Reträtter kan göras stegvis och baseras på ens egen personliga erfarenhet, som i följande exempel: *Finnar är under all kritik de mesta. Klart att det finns en och annan ... Det var just en finne jag arbetade tillsammans med. Det var inget fel på honom!*⁴

POSITIV INBÄDDNING OCH LEGITIMERING

Positiv inbäddning har samma funktion som tvekan och försvagning: Talaren vill inte att samtalspartnerna ska uppfatta honom eller henne som fördomsfull. Men medan tvekan, modifikation och försvagning just gör det sagda svagare, så läggs den positiva inbäddningen till för att väga upp det negativa. Ett känt exempel är **Jag har ingenting emot invandrare men ...*, eller Wodaks och de Cillias (1992)

⁴Detta exempel kommer från Trelleborg-korpuset i projektet "Talsyntax" vid Institutionen för nordiska språk.

exempel: *Jag har visserligen många judiska vänner men ....*

Följande avsnitt ur material 2 ger exempel på hur en kvinnlig innehavare av en antikvitetsbutik skickligt bäddar in en negativ karaktärisering av tyskar (rader 4–6) i positiva yttranden (1–3 och 7):

- 1(A) jag har **en bra** erfarenhet,
2(A) under hela tiden här har det
inte försvunnit **nånting**.
3(A) så att liksom, ... i detta av-
seende,
4(A) ... även om jag **hade** invänd-
ningar mot till exempel nå-
gra, ... mot sånt här ... eh
högljutt beteende eller sånt/
5(A) vi är inte/ vi har **inte** sånt
... självförtroende.
6(A) vi är inte så högljudda som
dom är haha.
7(A) men annars i alla fall så tar
dom inte saker.

Genom att lägga till en legitimering till ett negativt, stereotypiskt påstående, framstår talaren som mer nyanserad. Talaren använder oftast en legitimering när hans/hennes (tro-) värdighet sätts ifråga av samtalspartner. Men man kan också förebygga eventuella mothugg och lägga till en legitimering på förhand. I båda fallen leder en framgångsrik legitimering till att talarens trovärdighet upprätthålls.

I ett tjeckiskt samtalsavsnitt i material 3 berättade talaren, utan att legitimera karaktäriseringen, om en tidningsartikel som starkt negativt karaktäriserat zigenare. Han fick då genast mothugget: *alltså, erkänn vilken tidning du läser, var har du läst det där, i blesk*. Den tjeckiska tidningen Blesk är ett boulevardblad, en skvallertidning med låg trovärdighet som informationskälla. Att få sin berättelse förknippad med Blesk tvingade talaren att kämpa länge för att bevisa att artikeln stod i en trovärdig tidningskälla och därmed bevara sitt ansikte. I mer polemiskt lagda samtalsgrupper (vilka vi tyvärr saknar i vårt material) kan trovärdigheten i ett karaktärisering bli det huvudsakliga diskussionsämnet under lång tid, och vissa samtalspartner kan ägna mycket kraft åt att rättfärdiga sin karaktärisering.

INDIREKT KATEGORISERING

Ett annat sätt att inte själv förknippas med ett fördomsfullt tänkande är att använda indirekt kategorisering: Att inte tala om folket självt (*tjecker är ... , tyskar är ...*) utan istället om t.ex. deras städer: *i polska byar råder oordning*. Denna karaktärisering gäller på ytan de polska byarna, men indirekt be-

skrivs också polackerna negativt, eftersom de ju är ansvariga för den polska oordningen.

Det mesta som på ett tydligt vis hänger samman med en grupp eller en nationalitet kan användas som parameter för indirekt kategorisering: Städer, byar, skogar, industriprodukter, hur språket låter, och – som vi såg i tidigare exempel – vägar och hus. Det är lättare att tillskriva en negativ egenskap till objekt, lokaliteter och produkter än till människor.

FÖR- OCH BAKGRUNDS- KATEGORISERING

En indirekt kategorisering kan med språkliga medel gömmas i bakgrunden som i följande formulering: *Det var inget fel på deras klädsel fastän de var invandrare*.⁵ En sådan formulering har en förgrund där talaren ger godkänt åt 'deras' klädsel, men i formuleringens bakgrunden finns stereotypen att invandrare normalt är illa klädda.

DISTANSERING

När talaren trots allt uttrycker en negativ kategorisering av typen *alla X är Y*, försöker han eller hon oftast skjuta över ansvaret för kategoriseringen på andras axlar. På så sätt behöver talaren inte själv stå för eventuella konsekvenser av sitt yttrande och kan samtidigt bevara ansiktet. Talaren distanserar sig genom att formulera kategoriseringen som reproducerat tal, andrahandsberättelse eller citat. Därmed ger talaren intrycket att det var andra som har sagt, sett, eller upplevt det hon påstår (**Jag har själv inte varit med om det men min kusin har berättat hur en grupp zigenare hotade henne med en kniv*.)

Talaren reproducerar oftast yttranden av uppskattade auktoriteter, kända personligheter och politiker. I följande exempel från vårt svenska material utnyttjar A en politisk personlighet samtidigt som han distanserar sig ytterligare genom att ange att informationen kommer från andra hand:

- 15(A) pre pre .. jag vet inte om ni
hörde president clinton
16(A) ... när han pratade in/
17(A) .. inför en församling om
normandie
18(A) ... jag hörde det inte själv
men jag hörde om hallået ef-
teråt

⁵Detta exempel kommer från Borås-korpuset i projektet "Talsyntax" vid Institutionen för nordiska språk.

Ofta anger talare massmedia som källa för sina yttranden. I det tjeckiska materialet är det mest tidningar som får utgöra källa (se också exemplet ovan om zigenare och tidningen Blesk), i det svenska materialet både tidningar och teve.

CITAT

Citeringstekniken⁶ är ett av de vanligaste distanseeringsmedlen. Genom att citera någon annan behöver talaren inte själv bära ansvaret för sina yttranden. Man uppnår att de citerade personerna tycks komma objektivt till tals, trots att det är talaren som lägger orden i deras munnar. Att återge tal ingår dessutom i engagerat berättande. Det ger liv åt berättelsen att rollfigurerna får tala för sig själva. Slutligen kan citat vara ett effektivt medel för att karaktärisera persongrupper.

Rad 224 är ett tydligt exempel på ett citat. (Alla exempel i detta avsnitt är hämtade ur det svenska materialet.) A låter här amerikanerna ge uttryck för sin arrogans med direkt tal utan anföring:

224(A) ...4.80 de e vi som e ... bäst här

A använder gärna direkt tal i form av ljudhärmande karaktäriseringar. I slutet av ett avsnitt där A har kritiserat de ansvariga politikerna i Kanada, låter han dem gnälla som ett hjälplöst barn (546–547). Detta är ett mycket kondenserat sätt att låta politikerna erkänna inte bara att de är inkompetenta utan också att de inte vill ta på sig ansvaret för vad de ställer till med.

546(A) .. dom griniga politikerna säger
547(A) uhuhu

Ljudhärkning är effektivt för att låta den citerade uttrycka en attityd utan att behöva beskriva den i ord. Ilska uttrycks t.ex. mycket lättare med ett morrande än med en lång omskrivning i ord.

64(A) **ggrrrrr.**
65(A) ... de tyckte att din förbaskade ... förrädare!

Det ilska morrandet i 64 fick en närmare förklaring i det fortsatta citatet i 65: De citerade, vilka är talarens forna arbetskamrater, ansåg att A var en förrädare som hejade på fel hockeyslag, nämligen det kanadensiska istället för det svenska.

Inför en annan svensk-kanadensisk hockeymatch hade A förutspått en svensk vinst. A:s kanadensiska flickvän hejade likväl på sitt hemmalag, men det svenska laget var den här gången framgångsrikare. När A berättade om hur han och flickvännen suttit framför TV:en den kvällen, lät han sin flickvän yla förtvivlat (92) och morra ilsket (94) som reaktion på den för henne så nedslående hockeymatchen.

91(A) varje gång svenskarna gjorde mål
92(A) så **oouuaaaaa**
93(B) ... hahaha
94(A) ... hon tyckte **mmhrrrmhrrr'**
95(B) ... haha
96(A) ... och hon var inte alls glad
97(A) ... och hon skrek och tjoade

Det var ganska uppenbart varför hon ylade och morrade, ändå kom en förklaring i 96 och 97. Förklaringar i omgivningen till ljudhärningen tycks ibland vara viktiga för att de ska bli förståeliga.

Det viktiga med citaten i detta material är att den citerade förknippas med en attityd som talaren vill tillskriva dem. Detta gäller även när A inte morrar och ylar utan använder mer vanliga ord. I 484–485 låter han de vägbyggare komma till tals som han just har lagt ansvaret på för den dåliga vägkvaliteten i Kanada. Han låter byggarna skylla ifrån sig på vädret med ett tonfall som om det kom från ett barn som uttrycker barnlig hjälplöshet.

483(A) .. å så säger dom att
484(A) ... men
485(A) det är ju vädret

484–485 är det bleka svaret på en anklagan, alltså en replik. I 488–489 citeras en mindre dialog mellan A själv och en kanadensare.

488(A) jag sa det att
489(A) i sverige vet dom minsann hur man bygger vägar
490(A) ... men åk tillbaks till sverige då <CITERINGSRÖST>

Dialogen utspelar sig i Kanada där A ger förbättringsförslag för vägbyggen hämtade från hans svenska bakgrund (489). Kanadensaren svarar med en irriterad brist på förståelse (490). Innebörden är att de kanadensiska vägbyggarna utöver redan upprä-

⁶Vi använder citat och citeringsteknik som bredare begrepp för återgivning av andras tal eller ljud. Dessa tekniker innefattar dels det som motsvaras av direkt och indirekt anföring i skrivet språk, dels blandformer typiska för talspråk, ljudhärmande citat med eller utan anföringsverb, samt markerade citat av allmänt kända åsikter spridda i vardagen eller i media.

nade fel också är oemottagliga för förbättringsförslag.

CITAT AV ALLMÄNNA STEREOTYPER

I det tjeckiska materialet 3 hittar vi en annan replik ur en hypotetisk dialog. Talaren I citerar en generisk tjeck som i 3–5 talar till de frånvarande polackerna (jfr. Hol ánová/Nekvapil 1995:152).

- 1(I) men det är det är igen den här liksom den den
2(I) liksom vår attityd till **polackerna**.
3(I) åh, ni polacker så nånting.
4(I) ni hade det ... **alltid** dåligt ställt och så,
5(I) och vi **alltid** bättre och så vidare.

Denna generiska tjeck ska representera den allmänna tjeckiska attityden till polacker. Det han säger är att polacker ständigt beklagat sig över sin sämre situation. Den generiske tjecken säger detta genom att i 4–5 efterlikna hur polackerna anses beklaga sig inför tjeckerna: *vi hade det alltid dåligt ställt och ni alltid bättre*. Eftersom det är den generiske tjecken som talar vänds dock vi/ni-förhållandet.

I 3–5 har vi alltså två stycken citatnivåer: Talaren I citerar vad den generiske tjecken säger (3–5) och den generiske tjecken citerar polackernas självömkande attityd (4–5). Resultatet, som också märks i den speciella röstkvaliteten i 3–5, blir att I ironiserar över den tjeckiska stereotypen om polacker. Osäkerheten i I:s egen formulering av denna stereotyp markeras med modifikationer: *så nånting, och så, och så vidare*.

Också i det svenska materialet citeras de allmänna stereotyper som flyter runt. Rad 290 är ett citat av den allmänt kända stereotypen att italienare och portugiser utgör slöddret i botten när det gäller att prestera teknisk kvalitet.

- 289(A) trams <SKRATTANDE>
290(A) ... a annat slödder i botten <SKRATTANDE>

Den modifierande metakommentaren *trams* som A lägger i 289 har tydligt till funktion att markera att det rör sig om ett sådant citat och att A vill distansera sig från den: *trams* säger att det är roande men ganska oseriöst att citera denna allmänna stereotyp.

OBJEKTIVISERING AV EGENSKAPER

Vissa citat fungerar som en slags objektivisering: Talaren vill ge intrycket att den citerade personen objektivt sagt det citerade; det blir inte något subjektivt som hör till talaren själv. I det följande kommer vi att undersöka ytterligare sätt att objektivisera påståendet.

Ett sätt att objektivisera en egenskap är att framställa den som faktum: *Det är ett faktum att ...* Ett annat sätt är att använda *även om...* och liknande uttryck som förutsätter objektivitet. När en egenskap har blivit objektiviserad är det svårare att invända mot den. Samtalspartners kan inte längre antyda att talaren bara uttrycker sin personliga uppfattning utan måste rakt ut säga att *det är fel. X är inte alls Y*.

- 37(A) ...^{9,07} nu ska vi inte sitta här och smutskasta amerikaner
38(A) även om dom är arroganta och
39(B,C) hahahahaha
40(A) och så vidare
41(B,C) .. hnhn
42(A) tror att dom är ... störst' bäst' och vackrast i världen

I 38 gör A en humoristisk vändning när han objektiviserar amerikanernas egenskap att vara arroganta. Med hjälp av uttrycket *även om* framställer han egenskapen som någonting objektivt sant. Den får inte ses som talarens subjektiva uppfattning.

Man kan också objektivisera med en högre grad av försiktighet som i följande exempel ur material 2. En av de tjeckiska försäljarna objektiviserade den kitschiga smak som han menade att tyskarna visar upp i sina inköp.

- 1(A) dom köper **porslinfigurer**.
2(A) porslinfigurer, särskilt då små **djurfigurer**,
3(A) eh ... dom finns här i stort sett bara för dom,
4(A) eftersom tjecker köper överhuvudtaget **inte** sånt.
5(A) ... enligt mig så tycker vi tjecker att det är **kitschigt**,
6(A) det är det också,
7(A) så att eh ...dom eh ... dras mest till det där.

Här görs objektiviseringen i en kort men tydlig sats i 6: *det är det också* där *det* objektiviserar den kitschiga kvaliteten av föremålet. Objektiviseringen i 6 får en stereotypfri inramning i det tidigare relati-

serande påståendet i 5: *enligt mig så tycker vi tjecker att det är kitschigt...* Kombinationen av den inledande relativiseringen och följande objektiviseringen gör det svårare att invända mot den.

En lägre grad av försiktighet i objektivisering finns i uttryck som **faktum är att negrer är ointelligenta*. Den kan användas där samtalspartnernas gemensamma gränser är välkända och vida, men i andra situationer ger det ett plump intryck.

Intressant är också att det finns en interaktiv objektivisering. I 532–535 ur det svenska materialet begär A bekräftelse på vad han har påstått om svensk vägkvalitet. Han vill få bekräftat att det han sagt är objektivt sant och vill dela ansvaret med C, så att gruppen har gemensamma värderingar och gränser.

- 532(A) ... eller hur?
533(A) ... jag har rätt?
534(C) ... jaa
535(A) .. tack

EXPERTEN TALAR

Att tala som en expert är ett indirekt sätt att objektivisera. Vi tror på experten därför att vi tror att hon är kunnig inom ett speciellt område och sitter inne med något som i stort sett är den objektiva sanningen.

I det tjeckiska materialet 3 förklarar P under samtalsloppet en ny lag, använder sig av facktermer, argumenterar med sina kunskaper. Han anses vara expert och övriga deltagare behandlar honom också som expert. Han blir till en auktoritet som det är svårt att opponera sig emot.

I vår svenska inspelning visar A med sin beskrivning av nordamerikanskt väg- och husbyggnad prov på detaljerat kunnande. Han beskriver de typer av material som läggs i en nybyggd väg, hur det vid regn bildas hål i grusvägar, hur man använder väghyvlen på fel sätt och därför får en farlig profil på vägen, vilka steg i arbetet som tas när en grusväg ska asfalteras o.s.v. Han känner till termerna och de processer som används och ritar skisser över dem. Kort sagt ger han ett intryck som expert på nordamerikanska vägar, och hans partner lyssnar intresserat och roat. Vägavsnittet är långt; det sträcker sig från rad 225 till rad 549.

Samma sak återkommer när han senare, rad 550–753, beskriver kanadensiska hus (en- och tvåfamiljshus) med mycket ingående skildringar. Han beskriver dels uppvärmningssystemet där varm luft blåses ut från små galler i golvet och vad det har för conse-

kvenser. Sedan ges badrummet en detaljerad beskrivning, och till slut låter han sina partners föreställa sig den farsartade katastrof som skulle uppstå om badkaret översvämmas. De detaljer han ger är sådana att bara den som själv upplevt och fundrat över det kan berätta om dem. Han inger därmed expertens förtroende: Det han berättar blir de andra samtalspartnernas bild av Kanadas vägar och hus.

Denna negativa bild av kanadensisk teknik hotar hela tiden att bli en indirekt kategorisering av kanadensare ('dom'-gruppen). Men A tar aldrig det steget utan slutar istället med en kraftig hyllning till det svenska ('vi') tänkandet i 784–802. Det är ju uppenbart för samtalspartnerna att svenska hus och vägar är bättre än det A beskrivit om Kanada. Mot denna bakgrund blir hyllningen av det svenska mycket naturligt och ytterst svårt att säga emot, trots att den faktiskt är en generalisering långt utöver väg- och husbyggnadsteknik.

- 784(B) så du längtar efter svenska badrum?
785(B) eller ha ha ha ha
786(A) nja=
787(A) .. jag längtar efter svensk kvalitet
788(B) ett tag så hade du och tänkande
789(A) ... svenskarna har faktiskt eh=
790(A) ... ett inbyggt
791(A) ... sätt att resonera
792(A) .. som
793(A) ... faktiskt
794(A) ... fungerar
795(A) ... mhm
796(B) där man försöker
797(A) ... gå omkring å
798(A) vad är det bästa sättet
799(A) å göra det här på
801(A) ... å sen gör man det

HUMORNS ÖVERTYGANDE EFFEKT

Humor är egentligen ett sätt att distansera sig från det sagda, eller åtminstone göra det sagda mindre allvarligt och bibehålla den goda stämningen i samtalsgruppen. Man kan använda humor som ett alternativ till eller i kombination med distansering.

Problemet i A:s inledande berättelse från det svenska materialet är att han framställt kanadensare (och däribland sig själv) som värdiga och sansade i motsats till amerikaner. En värdig person ska också behandla andra med tillräcklig respekt, och hans beskrivning av amerikaner är inte värdig och respektfull nog. Efter 36 kommer en mycket lång icke

ifylld paus (9.07 s), där A inte får några stödsignaler. Hans samtalspartner varken kommenterar, samtycker eller protesterar. A hinner inse den motsägelser som hans tidigare berättelse inrymmer, och nu han kommer med utvägen i 37–38.

- 37(A) ...9.07 nu ska vi inte sitta här
och smutskasta amerikaner
38(A) även om dom är arroganta
och
39(B,C) hahahahaha

I 37 återupprättar A sin värdighet genom att ta avstånd från smutskastning. Tonfallet i 37 antyder allvarlig botgöring. Men i 38 vänder han på det: Amerikanerna är *objektivt* sett arroganta och därför egentligen värda att bli smutskastade. Att avhålla sig från att tala illa om dem är närmast överdrivet värdigt. Den snabba vändningen ger en humoristisk effekt som hjälper till att leda uppmärksamheten tillbaka till amerikanernas arrogans och bort från hans eget stereotypiserande.

Men A kan också dra en mer allmän poäng ur sin användning av humor: Att säga något roligt uppfattas som ett tecken på intelligens och gör att A framstår som ännu trovärdigare, oavsett vad det är han faktiskt sagt. Denna humorns övertygande effekt finns genomgående i A:s berättelse.

Hur avsaknaden av humor upplevs i en liknande passus framkom något senare i samtalet (214–223).

- 214(A) ...2.12 alla amerikaner är naturligtvis inte så där arroganta och dumma men
215(A) ... dom e så **stolta** över sig själva
216(A) att dom är nästan **fulla** av det
217(A) ... fulla av det
218(A) å det
219(A) ... de e lite tröttsamt ibland
220(A) ... alla andra e
221(A) ... såna där
222(A) ... hnhnhn
223(A) .. fotnoter

Trots att mönstret och sakinnehållet är detsamma som i 37–38 låter den här humorfria passagen tröttsam, sur och oinspirerad. A:s personliga irritation framträder inte minst i tonfallet. Samtalspartnerna tystnar. Han belönas inte med skratt, och får heller inte någon reaktion när han avslutat utvärderingen.

I stabila grupper (vänskapskretsar, fotbollslaget etc.) finns det oftast någon som intar pajasrollen, som roar de andra i gruppen och skojar bort allvarliga stereotyper (jfr. Hol ánová/Nekvapil, 1995). I sådana grupper bör de råa skämtet med stereotyper inte uppfattas så allvarliga så länge inte gruppen börjar handla efter dem och så länge de visar respekt

på ett djupare plan (jfr. Alsmark 1994). Dessa skämt är ofta bara citat av en allmänt runtflytande stereotyp, och kan ofta rent av ha som funktion att ironisera över den citerade stereotypen.

TUMREGLER VID SAMTAL OM 'DOM'

1. Kontrasteringsord, lätta överdrifter och humor inpackade i en kort berättelse är bästa introduktionen till en etnisk kontrast. Inled *aldrig* med abstrakta karaktäriseringar av nationalitetsegenskaper. Exempel först, generalisering sedan!

2. Stöd din karaktärisering av 'dom' på aktuella händelser från tidningar och TV, gärna med auktoriteter som representanter för nationen, d.v.s. legitimerade.

3. Tala inte illa om 'dom' själva, tala illa om deras teknik, deras miljö, deras sociala system, deras språk, ordningen i deras städer och allt annat som hänger ihop med 'dom': Kanadensare – dåliga badrum. Svenskar – kvalitetsbadrum.

4. Försök bli accepterad av samtalspartnerna som kunnig eller som expert inom ett område, så kan du lättare få dina samtalspartners att acceptera en etnisk förklaring till brister och kvaliteter inom detta område.

5. Använd citat och andra språkliga medel som framställer 'dom'-gruppens negativa egenskaper som någonting objektivt.

6. När du gör din negativa karaktärisering av 'dom', lägg också till något vagt om att du egentligen inte ser något fel med 'dom', d.v.s. gör en positiva inbäddning.

7. Använd tydlig distans, t.ex. skratt, tonfall, överdrifter och metakommentarer, så kan du presentera allmänna fördomar (citera dem!) och använda stereotyper utan att fördomarna kopplas till dig själv.

8. Använd alltid humor. Det framställer dig själv som intelligent och dina uppfattningar blir lättare accepterade. Avsaknad av humor när du talar illa om andra nationaliteter får din egen personliga irritation att träda fram och du riskerar förlora ansiktet.

9. Efter att du talat om 'dom' en stund, var beredd på att någon av dina samtalspartner kan be dig själv att karaktärisera din egna sociala och etniska identitet.

10. Var medveten om vilka gränser dina samtalspartner accepterar; låt aldrig dina beskrivningar av 'dom' gå så långt att dina samtalspartner slutar ge dig positiva stödsignaler eller att det på något annat sätt verkar som om de tycker att du gått över gränsen.

11. Om du går för långt i dina beskrivningar av 'dom' eller om du ältar om samma sak gång på gång så att dina partner tröttnar, kommer de byta ämne, eller i värsta fall helt avsluta samtalet.

12. Om du går för långt i dina beskrivningar av 'dom', se till att snabbt modifiera, distansera dig eller ta till en reträtt.

13. Som lyssnare, var medveten om att talaren ofta inte menar allvar med de gränsöverträdelser hon eller han verkar göra. Citat av allmänna stereotyper, humor, speciella tonfall och metakommentarer är tecken på att gränsbrottet snarare hade en ironiserande funktion.

REFERENSER

- Alsmark, G. (1994): "Fördomar – visst finns dom. En naturlig del av vårt sätt att vara", Sydsvenska Dagbladet 940104
- Bergmann, J. (1987): Klatsch: Zur Sozialform der diskreten Indiskretion. Berlin/New York.
- Czyzewski/ M., Gülich, E., Hausendorf, H., Kastner, M. (Hrsg.) (1995): *Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschlands und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa*. Westdeutscher Verlag: Opladen.
- Franceschini, R. (1995): Präferenzhandlungen in der Kategorisierung von Personen. In: Czyzewski / Gülich / Hausendorf / Kastner (Hrsg.): *Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschlands und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa*. Westdeutscher Verlag: Opladen, S. 384–388.
- Gärdenfors, P., Holmqvist, K. (1994) "Concept formation in dimensional spaces", Lund University Cognitive Studies 26, Lund.
- Holmqvist, K., Pluciennik, J. (1995): "Conceptualised Deviations from Expected Normality – A Semantic Comparison of Adjectives Ending in -ful and -less", Lund University Cognitive Studies 39, Lund.
- Hol ánová, J., Nekvapil, J. (1993): Wie redet man über Ethnien in der Alltagskommunikation – am Beispiel tschechischsprachiger Daten. Preprintserie der Forschungsgruppe "Nationale Selbst- und Fremdbilder in osteuropäischen Staaten – Manifestationen im Diskurs". Zentrum für interdisziplinäre Forschung der Universität Bielefeld 4/1993.

Hol ánová, J., Nekvapil, J. (1995): Menschen "fünfter Klasse": Reden über Abwesende in der Alltagskommunikation am Beispiel tschechischsprachiger Daten. In: Czyzewski / Gülich / Hausendorf / Kastner (Hrsg.): *Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschlands und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa*. Westdeutscher Verlag: Opladen, S.145-179.

Sacks, H. (1992): Lectures on Conversation. Volume I, II. Edited by G. Jefferson with an introduction by E. A. Schegloff. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.

Wodak, R., R. de Cillia (1992): "Ich habe viele jüdische Freunde, aber..." Antisemitische Äußerungsformen im Nachkriegsösterreich. Paper zum Kolloquium "Nationale Selbst- und Fremdbilder", ZiF Universität Bielefeld, November 1992.

APPENDIX

Symbols used in our Transcription of Speech

´	primäraccent (tonhöjdsavvikelse som sammanfaller med förstärkning eller förlängning)
`	sekundäraccent (tonhöjdsavvikelse utan förstärkning eller förlängning)
..	kort paus eller avbrott i takten
... ^{1,3}	uppmätt paus
...	typisk paus, längre än 0,5 sekund
=	förlängning av föregående vokal eller konsonant
,	stigande (framåtpekande) melodi (talaren fortsätter)
.	fallande (avslutande) melodi (talaren avslutar tanken)
big	förstärkning
<SHOWS>	icke-verbal handling; den enda användningen av versaler i texten

* markerar troliga exempel som ej kommer ur något av våra korpus

Pauser mellan angränsande intonationsenheter skrivs alltid i början av den andra intonationsenheten.

Material 1

1(A)	... amerikànerna har ett litet fall.
2(A)	som e .. skilt från det riktiga fallet,
3(A)	... det stóra fallet e på den kandensiska sidan.
4(B)	hm.
5(A)	... sen har amerikanerna ett lítet fall
6(A)	å dom har ett himla hallå om sitt lilla fall.
7(A)	å h ja mej ja jaaaa!
10(A)	de e som/ dom e alltid så
11(A)	... så stolta över sina bedrifter
12(A)	även om de e
12(A)	... hn .. små patetiska saker som
13(A)	... som det här
14(B)	så dom e mer patriotiska än kanadens/

15(A)	pre pre .. jag vet inte om ni hörde president clinton
16(A)	... när han pratade in/
17(A)	.. inför en församling om normandie
18(A)	... jag hörde det inte själv men jag hörde om hallået efteråt
19(A)	... han hade
20(A)	... han gav intrycket att det var amerikanarna som invaderade normandie
21(A)	å dom hade det värst å allting å dom många många
22(A)	... eh .. många .. problem och allting
23(A)	... och naturligtvis så tyckte engelsmännen kanadensarna polackerna och fransmännen att det var ett jäkla sätt
24(B)	.. hahaha
25(A)	... förbaskade amerikaner som tror att dom gör allting dom
26(A)	.. hela tiden
37(A)	... ^{9.07} nu ska vi inte sitta här och smutskasta amerikaner
38(A)	även om dom är arroganta och´
39(B,C)	hahahahaha
40(A)	och så vidare
41(B,C)	.. hnhn
42(A)	tror att dom är ... störst´ bäst´ och vackrast i världen
43(B)	.. mhm .. så du sympatiserar med kanadensarna
44(A)	naturligtvis, jag e kanadensare
45(B)	.. aha du känner dig
46(B)	.. känner du dig mer som kanadensare eller mer som svensk
47(B)	.. du e/ du e kanadensare ... eller svensk
48(A)	jag känner mig bådadera
49(A)	... naturligtvis så
50(A)	... det det framgår faktiskt utav min reaktion när
51(A)	... folk skriker och jämrar sig och bråkar om hockey ... spel
145(B)	.. ja .. men när du pratar med .. med folk
146(B)	.. så dom uppfattar dig som du
147(B)	.. som svensk?

148(B)	.. alltså du e		
149(A)	i kanada?		
150(A)	naturligtvis	224(A)	... ^{4.80} de e vi som e ... bäst här
151(B)	jaa		
152(A)	... men naturligtvis		
153(A)	.. ja e faktiskt bådadera när jag är där	225(A)	... ^{5.72} jag ha=r
154(B)	... mhm	226(A)	.. åkt på en ameri/
155(A)	... dom kallar mig	227(A)	... /kansk väg
156(A)	.. det e bara otrevliga personer	228(A)	.. i detroit
157(A)	som kallar mig för 'svensken'	229(A)	... de va skrämmande
158(A)	... men .. dom har inga problem med oss	230(A)	... vi kunde lika gärna ha kört ute i gräset
159(A)	det e så många invandrare där ändå	231(A)	... stora hål
160(A)	.. tysk navajo t å	232(A)	.. sprickor i vägen
161(A)	.. ukrainsk	233(A)	... de va skönt att komma tillbaka till kanada
162(A)	... irlandsbakgrund	234(A)	å åka på
163(A)	... allt	235(A)	... på
164(B)	... mhm	236(A)	... motorvägen
165(A)	... så att vara .. före detta svensk	237(A)	å höra gdonk ... gdonk ... gdonk .. gdonk
166(A)	det spelar ingen större roll	238(B)	.. de va alltså spri/
		239(A)	sprickor i motorvägen
197(A)	de va en sån stor förolämpning	266(A)	här har vi hela spektrat <RITAR>
198(A)	för amerikanerna	267(A)	... här har vi
199(B)	de va	268(A)	... många pengar
200(A)	å de de	269(A)	och mycket god kvalitet
201(A)	åh ja njöt av de	270(B)	.. mhm
202(A)	de de de aaargghhh	271(A)	... dom gör ett gott jobb
203(B)	hahahahahahaha	272(A)	men dom vet att det kostar lite mer
204(A)	de va så skojigt <SKRATTANDE>	273(A)	att göra ett bra jobb
205(A)	... ja tycker det kan dom gott ha	274(B)	mhm
206(A)	.. förbaskade arroganta människor	275(A)	... så då har vi här nere <RITAR>
207(B)	hahaha	276(A)	har vi .. nissarna som
208(A)	... som tror att dom är bäst	277(A)	... kommer från italien
		278(A)	å alla dom där länderna
		279(A)	dom gör av med snabbt pengarna
209(B)	... ^{1.62} mhm	280(A)	å dom .. bryr sig inte
210(B)	... ^{2.46} ja ska hämta vatten	281(B)	.. mhm
211(B)	ska du också ha?	282(A)	så vi har mer eller mindre skandinaver och skottar här
212(C)	... ja tack	283(A)	uppe
		284(A)	så har vi italienare och portugiser
214(A)	... ^{2.12} alla amerikaner är naturligtvis inte så där arroganta och dumma men	285(B)	hn
		286(A)	och annat .. sl/
215(A)	... dom e så stolta över sig själva	287(B,C)	hahaha
216(A)	att dom är nästan fulla av det	288(B, C)	hahaha
217(A)	... fulla av det	289(A)	trams <SKRATTANDE>
218(A)	å det	290(A)	... a annat slödder i botten <SKRATTANDE>
219(A)	... de e lite tröttsamt ibland	291(B)	.. hnhnhn
220(A)	... alla andra e	292(A)	... å nu e de så att <ALLVARLIGARE>
221(A)	... såna där	293(A)	.. alla dom här kommer in med bud
222(A)	... hnhnhn		
223(A)	.. fotnoter		

294(A)	till kommuner	542(A)	<KNACKAR TRE GÅNGER PÅ SIN RITADE BILD>
295(A)	å å provinser å sådana	543(A)	...0.60 nötterna på botten här som
464(A)	vad gör hjärnorna sen?	544(A)	...0.93 de kommer ifrån
465(A)	..0.22 sen asfalterar vi ovanpå det där	545(B)	..0.24 mhm
466(A)	och så asfalterar vi inte hela vägen	546(A)	..0.35 dom griniga politikerna säger
467(A)	utan vi asfalterar bara en bit här	547(A)	uhuhu
468(A)	...0.96 så vattnet som rinner av vägen	548(A)	..0.67 så kommer dom med det sämsta dom kan hitta
469(A)	vart tar det vägen?	549(A)	...2.40 åhhh <SUCKAR DJUPT>
470(A)	...1.07 in under	730(A)	...1.80 om jag skaffar hus
483(A)	..0.31 å så säger dom att	731(A)	så vet ni vad jag kommer att göra
484(A)	...1.07 men	732(B)	...0.88 mhm
485(A)	det är ju vädret	733(A)	jag kommer att ändra lite- grann
488(A)	jag sa det att	734(A)	...0.49 jag
489(A)	i sverige vet dom minsann hur man bygger vägar	735(A)	jag har talat om
490(A)	...1.03 men åk tillbaks till sverige då <CITERINGSRÖST>	736(A)	i sverige så har man
506(A)	...1.56 men jag har faktiskt sett	737(A)	till å börja med
507(A)	hur man bygger vägarna	738(A)	så e de tröskel
520(A)	jag tänkte	739(A)	...0.77 å för det andra
521(A)	i sverige skulle dom aldrig	740(A)	så har vi ...0.67 plastmattor
522(A)	...0.91 tåla det	741(A)	som e ..0.25 li/limmade i mitten
523(B)	...1.43 mhm	742(A)	...0.60 å går upp
524(A)	...0.33 det gör man inte här	743(A)	så här mycket
525(A)	..0.47 här bygger man en väg med bra ...0.13 till å börja med	744(A)	på väggen
526(A)	...1.72 med riktigt grus	745(A)	...0.80 å sen har vi
527(A)	...0.75 å rik/	746(A)	inte värme kommer ut genom golvet
528(A)	å sand	747(A)	utan det kommer på ett annat sätt
529(A)	...0.50 sand som ..0.48 inte su- ger åt sig vatten	748(A)	...0.63 och
530(A)	...0.69 utan det rinner bara igenom	749(A)	..0.26 badkaret e öppet under
531(B)	...1.05 mhm	750(A)	å så har vi ett dräneringshål under
532(A)	...0.93 eller hur?	751(A)	...1.05 utifall att
533(A)	...0.77 jag har rätt?	752(A)	och därför så kan vi ha lite mer vatten
534(C)	...1.52 jaa	753(A)	när man tar ett bad
535(A)	..0.29 tack	784(B)	så du längtar efter svenska badrum?
538(A)	..0.35 åh <VISKANDE/STÖNANDE>	785(B)	eller ha ha ha ha
539(A)	dom här ..0.30 pappskallarna <VISKANDE/STÖNANDE>	786(A)	nja=
540(A)	...0.83 å de e dom här	787(A)	..0.40 jag längtar efter svensk kvalitet
541(A)	..0.48 förbaskade	788(B)	ett tag så hade du
		789(A)	och tänkande
		790(A)	...1.00 svenskarna har faktiskt eh=
		791(A)	...1.38 ett inbyggt
		792(A)	...1.02 sätt att resonera
		793(A)	..0.18 som

794(A)	...1.06 faktiskt	16(A)	en viss slags disciplin .
795(A)	...1.58 fungerar	17(A)	ja? så att/
796(B)	...0.79 mhm	18(A)	och annars har vi ... alltså ...
797(A)	där man försöker		inga problem med dem här.
798(A)	...0.86 gå omkring å		
799(A)	vad är det bästa sättet		
801(A)	å göra det här på		
802(A)	...1.58 å sen gör man det	3. (A-kvinna)	
		1(A)	jag har en bra erfarenhet,
819(B)	...8.84 vill du förresten också	2(A)	under hela tiden här har det
	ha vatten nu?	3(A)	inte försvunnit nånting .
820(A)	...0.32 nej tack	4(A)	så att liksom, ... i detta av-
			seende,
		5(A)	... även om jag hade invänd-
		6(A)	ningar mot till exempel nå-
		7(A)	gra, ... mot sånt här ... eh
			högljutt beteende eller sånt/
			vi är inte/ vi har inte sånt
			... självförtroende.
			vi är inte så högljudda som
			dom är haha.
			men annars i alla fall så tar
			dom inte saker.
		4. (A-man)	
		1(A)	originaltysken ,
		2(A)	västtysken ,
		3(A)	det är en anständig män-
			niska.
		4(A)	han är anständig.
		5(A)	han vore en bra kund , ja?
		6(A)	men dom här östtyskarna och
			... dom där ... zigenarna , lik-
			som
		7(A)	eller rumänerna, ... och po-
			lackerna,
		8(A)	... och såna där,
		9(A)	... dom betjänar jag inte
			gärna.
		5. (A-kvinna)	
		1(A)	... och annars
		2(A)	... annars eh ... till exempel
			jag vet inte=.
		3(A)	... dom uppskattar inte ... till
			exempel konstverk ... några
			av dem, dom har alltså inte
			...
		4(A)	jag skulle säga att vi tjecker
			har i detta avseende ett
			större kunnande.
		5(B)	du menar smak.
		6(A)	vad som är kvalite och vad
			som är mindre kvalite.

Material 2

1. (A-man)

- 1(A) dom köper **porslinfigurer**.
 2(A) porslinfigurer, särskilt då
 små **djurfigurer**,
 3(A) eh ... dom finns här i stort
 sett bara för dom,
 4(A) eftersom tjecker köper över-
 huvudtaget **inte** sånt.
 5(A) ... enligt mig så tycker vi
 tjecker att det är **kitschigt**,
 6(A) det **är** det också,
 7(A) så att eh ... dom eh ... dras
 mest till det där.

2. (A-man)

- 1(A) det räcker att säga till dom
 på tjeckiska,
 2(A) att vi tycker **inte** om när dom
 bär ut varan,
 3(A) och dom ... och i stort sett ...
 4(A) eh dom är egentligen anstän-
 diga,
 5(A) nej. så **här** är det.
 6(A) när dom kommer in så är dom
 det **inte** särskilt.
 7(A) men när man **säger till** dom,
 8(A) så skulle jag säga att dom
 har den här disciplinen att
 9(A) ... dom **lyder** ögonblickligen.
 10(A) ja? att dom alltså ... uppför
 sig ... här ... lite grann ... som
 ... skulle jag säga ... eh på
 nåt vis eh **inte** så **kultiverat**.
 11(A) men när man säger till dom ...
 lite grann,
 12(A) eller höjer **rösten**,
 13(A) då blir dom liksom ... genast
lugnare,
 14(A) och det blir lugnt här.
 15(A) dom har den där ... **uppfos-**
tran,

- 7(A) ... dom köper till exempel lugnt en kitsch bara den har vacker **ram**.
 8(A) ... ja?
 9(A) **så** ungefär.
 10(A) så att jag tycker att vi tjecker i detta avseende är ... på nåt sätt har **större kunnande**.
 11(A) när det gäller såna saker.

Material 3

1. (A-man)

- 1(A) helt enkelt de tycker om att **strejka**,
 2(A) de tycker inte om att **arbeta**,
 3(A) de tycker om att **strejka**,

- 4(A) jag säger inte att det ibland inte är ... ett förnuftigt påtryckningsmedel,
 5(A) ... det är det också, ja'

2. (A-man)

- 1(A) men det är det är igen den här liksom den den
 2(A) liksom vår attityd till **polen**.
 3(A) åh, ni polacker så nånting.
 4(A) ni hade det ... **alltid** dåligt ställt och så,
 5(A) och vi **alltid** bättre och så vidare.